

ДЕПРЕСИВНІСТЬ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ – ЦЕ ХВОРОБА, ЯКУ МОЖНА ВИЛІКУВАТИ

Доволі дивно чути та усвідомлювати те, що Кіровоградська область, географічний центр України, край оспіваний багатьма поетами та кандидатами у народні обранці напередодні виборів, вважається регіоном депресивного розвитку. Спробуємо розглянути наявні проблеми, що сформувались у фінансово-виробничій сфері та спробуємо визначити шляхи та механізми їх подолання.

Не зважаючи на безліч розроблених програм регіонального розвитку, проведених “круглих столів” та наукових конференцій, тематикою яких були проблеми регіонального розвитку, в Україні ще й досі не існує законодавчо затвердженого та однозначного визначення терміну “регіон”. В перекладі з англійської “*region*” – область, по-нашому – територіально-адміністративне угруповання. Але сучасне наукове тлумачення дає нам дещо інше трактування: “*регіон – це частина території країни, на якій функціонує сформований комплекс галузей виробництва, виробничої та соціальної інфраструктури*” (підручник “Державне регулювання економіки” за ред. І. Михасюка).

В цьому випадку регіон не можна розглядати як окремо взятую область, скоріше йдеться про регулювання економічних процесів на рівні економічних районів, яких за різними визначеннями нараховується на території України від 8 до 10 (наприклад Придніпровський, Північно-Східний, Карпатський тощо). Вже тут ми отримуємо перший тривожний дзвоник – державне планування іде врозрід із науковими розробками та досягненнями.

Під депресивністю економічного розвитку регіону слід розуміти свідому обмеженість кроків у напрямку розвитку виробництва, відновлення та поліпшення соціальної інфраструктури певної області, та територій що розташовані поруч. Таке явище може бути викликане як соціальною пасивністю населення так і незадовільним рівнем галузевого, територіального та загальнодержавного управління або повною їх відсутністю.

Доволі тривалий час, після здобуття незалежності, Україна з метою ліквідації усіх наслідків командної системи СРСР (серед яких було і дуже багато позитивних), існувала як країна чисто ринкової економіки, позбавленої урядового втручання. Необхідно зазначити, що на сьогодні в світі не існує жодної країни, яка повністю довіряла б ринковим механізмам саморегуляції та уникала адміністративного впливу. Серед негативних прикладів державного **невтручання** слід відзначити шалену гіперінфляцію 1993-94 років та останню “хлібну кризу”. В той же час, серед наслідків негативного владного **втручання**, слід назвати: по-перше відверте привласнення виробничих потужностей правлячим класом, що в процесі приватизації знищило всі сподівання на формування середнього класу та позбавило “простий люд” реального права власності на засоби виробництва; та по-друге – механізм лобіювання економічних інтересів у владно-законодавчих структурах.

При застосуванні регуляторної політики на рівні регіону, програмування економіки на рівні місцевої влади визначається (обмежується) кордонами і проблемами певної області, і не узгоджується з політикою інших областей, що входять до певного регіону. Це може призвести до подальшого і остаточного розшарування різних територій на позитивні та депресивні, хоча саме вирівнювання їхнього стану – є одним із головних пріоритетів державної регіональної політики. Уявіть собі, що продукцію виготовлену в Києві везуть не до Закарпатської області, а за кордон, саме через вже зазначену нерівномірність розвитку, та рівень купівельної спроможності населення певної території.

Як не можна створити комунізм в окремо взятій країні, так не можна і створити розвинутий та повноцінно функціонуючий соціально-виробничий комплекс у межах однієї області. Тому планові програми розвитку адміністративних районів в межах Кіровоградської області повинні узгоджуватись на міжрайонному та обласному рівні, а програми економічного розвитку області, в обов'язковому порядку, необхідно узгоджувати з керівництвом сусідніх областей. Для цього рекомендовано створювати міжобласні (регіональні) координаційні ради із залученням представників влади цих областей.

Цілком імовірним є виникнення кризових ситуацій (екологічних, аграрно-відтворювальних, сировинних, транспортних та ін.), на невеликих частинах територій певних сусідніх областей, що не входять до одного регіону, наприклад на прикордонних територіях Кіровоградської, Дніпропетровської та Миколаївської областей. У цьому випадку необхідними є взаємодія та співпраця не тільки обласних, а й районних органів влади цих областей, та узгодження комплексних напрямків дій задля розв'язання проблем, що виникають. Крім того, системи загальних заходів що розробляються, наприклад для Кіровоградської області, не можна в однаковому розмірі і в однакових пропорціях використовувати для Голованівського та Знам'янського районів, враховуючи їх спеціалізацію, не кажучи вже про рівень розвитку міст обласного підпорядкування та окремих невеликих селищ, позбавлених елементарних умов для нормального існування.

В першу чергу Кіровоградська область повинна співпрацювати з областями, що розташовані поруч, мають схожу структуру народногосподарського комплексу та спільні тенденції, стосовно подальшого розвитку. Серед таких областей у першу чергу ми назвемо Черкаську, Полтавську та частково Вінницьку області. Саме вони крім вже зазначених факторів “схожості” мають спільні культурно-історичні традиції та можуть сформувати не тільки єдиний економічний, а й етнокультурний регіон.

Для повноцінної співпраці областей необхідним є офіційне затвердження складу економічних регіонів України або на рівні домовленостей між областями, або шляхом їх узгодження з Міністерством економіки та Міністерством праці та соціальної політики України. Проведення адміністративної реформи для цього не є потрібним, крім того цей захід майже не потребує фінансових витрат.

Спільні кордони Кіровоградщина має ще з трьома областями: Дніпропетровською, Миколаївською та Одеською. Дніпропетровський регіон (область) зараз виступає не тільки як флагман українського виробництва, а є одним з промислових центрів колишнього СРСР, тому спільні програми взаємодії розвитку промисловості з ним є доволі складними. В цьому випадку більшу увагу слід приділяти співпраці у транспортному, міграційному та науково-технічному напрямках. Додатково можливий обмін досвідом у галузі машино- та приладобудування, перш за все для Кіровоградської області.

Одеська область може бути дуже вигідним транзитним партнером для Кіровоградських територій, особливо у випадку транспортування товарів до Росії. До речі незважаючи на центральне розташування області в географічному сенсі, вона не завжди може бути повноцінним транзитним центром, враховуючи її неповну географічно-транспортну вигідність для головних економічних партнерів – Росії та Польщі.

Співпраця з Миколаївською областю повинна ґрунтуватись на засадах використання рекреаційного потенціалу Миколаївської області та товарообміні товарами харчової та легкої промисловості, структура виробництва яких в областях доволі суттєво відрізняється.

Що ж стосується експорту товарів, що виготовляються на Кіровоградщині, то чіткому плануванню повинні підлягати не тільки експорт до інших країн, а й до інших областей. Слід розуміти, що транспортування продукції, до сусідньої області, навіть з урахуванням відносно незначних витрат на перевезення, може принести менший прибуток у порівнянні з експортом до більш віддаленого промислово розвинутого регіону, суб'єкти купівлі якого є більш платоспроможними.

Передумовою підвищення конкурентоспроможності українських товарів на міжнародному ринку є стимулювання розвитку міжрегіональної конкуренції, перш за все в сфері торгівлі товарами широкого вжитку. При плануванні розвитку окремо взятої області певного регіону, необхідно враховувати специфіку та тенденції виробничого розвитку сусідніх областей. Доцільним є програмування стимулювання розвитку нерівномірно розвинутих галузей виробництва сусідніх адміністративних одиниць з метою утворення повноцінного комплексу забезпечення мешканців усім необхідним, для функціонування населення певної території. Так, однозначно і беззаперечно слід визнати пріоритетним не тільки врахування рівня розвитку окремих секторів виробництва, а й наявного ресурсного потенціалу, зокрема наявність кваліфікованого трудового персоналу, що містить у собі кожна окремо взята область.

Федеративність формування нової системи економічного господарювання України, незважаючи на начебто всю її наявність, є не більш ніж уявною, оскільки межі економічної регіональної діяльності не обмежуються законодавчо-митними та адміністративними перепонами. Розвиток та стабільність окремо взятого регіону має стати першим кроком на шляху формування сталої системи розвитку України, яка буде реалізовуватись на основі узгодження інтересів і

можливостей регіонів, так як це раніше робилось на фундаменті узгодження інтересів окремих областей у межах певного регіону.

Формуванню досконалої загальнодержавної регіональної політики заважає, перш за все, відсутність правдивого висвітлення реального соціально-економічного стану регіонів. Цим абсолютно свідомо займаються засоби масової інформації залежно від своєї політичної орієнтації, органи місцевої влади і суб'єкти підприємницької діяльності. При визначенні темпів економічного зростання не враховується індекс інфляції, при дослідженні обсягів безробіття – обсяг прихованої зайнятості та прихованого безробіття, підприємці в процесі взаємодії з податковими органами подають не повний перелік виконаних робіт або виготовленої продукції. Головним шляхом подолання цього, безумовно негативного явища, є залучення до структури обласного та галузевого управління якомога більш широких верств політичної влади та верств населення. А також уникнення принципу остаточного фінансування засобів масової інформації, що знаходяться у комунальній чи муніципальній власності (тобто тих, що фінансуються з місцевих бюджетів). Інформаційне партнерство міжрегіональних структур, є не менш важливим фактором економічного зростання ніж співробітництво у економічній чи соціальній сферах.

Загальна інформатизація найвіддаленіших і найбезперспективніших куточків української землі – це впевнений крок не тільки до економічного добробуту, а й до нових принципів господарювання, переходу до “інформатизованого суспільства”. За словами академіка НАНУ М. Згуровського: *“Порівняльні переваги національних економік дедалі меншою мірою визначаються багатством природних ресурсів та вартістю робочої сили, і все більше – конкурентним застосуванням знань та науковими інноваціями”*. Регіональний та загальнонаціональний економічний баланси будуть відповідати дійсності лише за умови використання реального інформаційного потенціалу.

Класичний негаразд сучасної регіональної економіки України, який цілком відповідає ситуації на Кіровоградщині, – це не тільки повільні темпи зростання обсягів виробництва, а й його нестабільна структура. Першочерговою причиною цього явища є структура *потреб* мешканців регіону, що постійно змінюється, як змінюється і структура населення регіону внаслідок негативних демографічних тенденцій. Смертність продовжує перевищувати народжуваність, і зростає кількість мігрантів з нашої області до інших територій, причому дуже часто ці мігранти є носіями високого інтелектуального потенціалу, власниками творчих або підприємницьких здібностей.

Незважаючи на те, що в останні роки, в структурі виробництва області чільне місце посідали товари широкого вжитку, поступово повертають свої позиції виробники більш “серйозної” продукції – заводи “Червона Зірка” та “Гідросила”. Цей факт не може викликати нічого, крім позитивних емоцій, але кількість стабільно працюючих фірм і підприємств області незначна. Постійні зміни у валовому обсязі виробництва суттєво ускладнюють розробку та впровадження заходів щодо підтримки тих чи інших галузевих напрямків. До

того ж кількості науковомістких інновацій або просто нових технологій, які є гарантом підвищення продуктивності, а значить і конкурентоспроможності, є цілком незадовільною.

Як відомо, будь-який сектор суспільних відносин може повноцінно функціонувати лише за умови наявності його повноцінної інфраструктури. Але ще й досі ми не можемо визначити, які елементи мають бути складовими науково-дослідницької інфраструктури нашої області. Враховуючи досвід інших країн (зокрема Японії, країни, яка найбільшу частку державних витрат спрямовує саме на розвиток науки й техніки), можна сказати, що, в першу чергу вона спирається на загальносоціальні та відтворювальні елементи інфраструктури: комунальну сферу, сферу захисту, розвитку та відтворення робочої сили, сектор екологічного захисту особистості, механізм координації інтересів певної території та загальних інтересів країни. Щодо суто наукових передумов розвитку регіону, крім вже зазначеного фактору інформатизації, необхідно назвати стабільність та якість структури середньої та спеціальної освіти, систему захисту наукових винаходів та авторських прав всередині області (сертифікацію та ліцензування), механізм соціального росту та матеріального стимулювання робітників наукової та творчої сфери. Все це потребує радикальних змін у видатковій частині обласних бюджетів областей регіонів.

Згадана вище демографічна криза негативним чином впливає на розмір державних і приватних інвестицій, залучених, як з-за кордону, так і з інших регіонів. Суттєво ускладнений і механізм отримання кредитів через недостатність розвитку фінансового ринку в Україні, вузли якого знаходяться в промислових центрах. Кіровоградській області суттєво заважає відсутність власного банку, який не тільки б спростив механізм надання цільових позик, а й був би націлений на інвестування коштів у виробничий сектор Кіровоградщини. Діяльність банків спрямована на отримання прибутків, а тому філії банків, що розташовані в Кіровограді, здійснюють інвестування до більш розвинутих регіонів та галузей. Розрив цього “мертвого кола” – завдання загальнодержавної кредитної економічної політики, передумови якої повинні закладатись до державного бюджету.

Враховуючи суттєвий обсяг “витоку” капіталу за межі регіону, проблема інвестування виявляється більше ніж проблематичною і вимагає щільної співпраці обласної влади з бюджетним комітетом Верховної Ради та Кабінетом Міністрів у процесі планування та розподілу центрального бюджету. Незважаючи на підвищення повноважень місцевої влади та прийняття нового Бюджетного Кодексу України, де визначено нову систему перерозподілу коштів на користь місцевих бюджетів, поки що власноруч область не спроможна відновлювати та оновлювати виробничий процес. Не кажучи вже про те, що ще й досі залишається відкритим питання відтворення комунальної та розвитку соціальної інфраструктури, на які катастрофічно не вистачає коштів.

Як сьогодні майже неможливо знайти абсолютно здорову людину (не тільки в Україні, а й у світі), не можна знайти й абсолютно здорову та повноцінно

розвинену область. Як відомо, більшість методів лікування поділяється на методи терапевтичного та хірургічного втручання. Серед останніх можна назвати методи прямого державного регулювання та обмеження економічної ініціативи: заборону права власності на засоби виробництва, “заморожування” рівня доходів, повне державне планування виробництва та розподілу товарів, пряме управління Національним банком діяльності комерційних банків...

Але враховуючи, що ракових невиліковних пухлин на тілі Кіровоградської економіки *поки що* не зареєстровано, тому є всі сподівання на одужання без допомоги хірурга, при застосуванні інтенсивної терапії. Серед терапевтичних методів ми називаємо адекватні та врівноважені методи кредитної та цінової політики, додаткові заходи щодо стимулювання малого підприємництва та окремих недостатньо розвинутих секторів економіки, створення сприятливого інвестиційного клімату тощо. Але, безумовно найкращим знеболювальним при цих терапевтичних заходах має стати підвищення рівня добробуту мешканців та робітників області.

Доброго Вам здоров'я!

Роман Яковенко,
економіст